

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱۵۸۲۸۵ - ۲۰۱۴

دانشگاه اصفهان

دانشکده علوم اداری و اقتصاد

گروه اقتصاد

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته‌ی علوم اقتصادی
اثرات موانع غیر تعرفه‌ای بر تقاضای واردات ایران در دوره زمانی

(۱۳۸۶-۱۳۶۵)

استادان راهنما:

دکتر سید کامیل طیبی

دکتر محمد واعظ برزانی

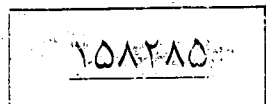
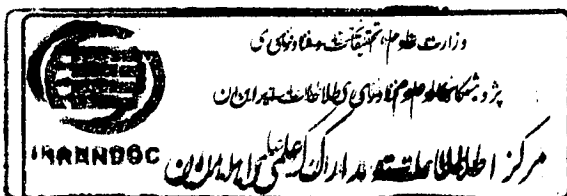
استاد مشاور:

دکتر کریم آذربایجانی

پژوهشگر:

ژاله پاکباز

اسفند ماه ۱۳۸۹

۱۳۹۰/۲/۱۶

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات،
ابتکارات و نوآوری‌های ناشی از تحقیق موضوع این
پایان‌نامه متعلق به دانشگاه اصفهان است.

شبهه نگارش پایان نامه
رعایت شده است
تجسبات تکمیل دانشگاه اصفهان

دانشگاه اصفهان

دانشکده علوم اداری و اقتصاد

گروه اقتصاد

پایان نامه‌ی کارشناسی ارشد رشته‌ی علوم اقتصادی خانم ژاله پاکباز

تحت عنوان

اثرات موانع غیر تعرفه‌ای بر تقاضای واردات ایران در دوره زمانی

(۱۳۸۶-۱۳۶۵)

در تاریخ ۸۹/۱۲/۳ توسط هیأت داوران زیر بررسی و با درجه عالی به تصویب نهایی رسید.

۱- استاد راهنمای پایان نامه دکتر سید کمیل طیبی با مرتبه علمی دانشیار

۲- استاد راهنمای پایان نامه دکتر محمد واعظ برزانی با مرتبه علمی استادیار

۳- استاد مشاور پایان نامه دکتر کریم آذربایجانی با مرتبه علمی دانشیار

۴- استاد داور داخل گروه دکتر مجید صامتی با مرتبه علمی دانشیار

۵- استاد داور خارج از گروه دکتر فرزاد کریمی با مرتبه علمی استادیار

امضا
امضا
امضا
امضا
امضا

تقدیر و تشکر:

خداوند متعال را شکر و سپاس که توفیق تعلیم و تعلم را به این بنده ارزانی داشت. در این جا لازم می‌دانم که از اساتید محترم جناب آقای دکتر سید کمیل طیبی و جناب آقای دکتر محمد واعظ برزانی که زحمت راهنمایی پایان نامه را بر عهده داشتند به خصوص جناب آقای دکتر طیبی که از ارائه طریق و انفاق دانش در طول تحصیل و در تمام مراحل پایان نامه از هیچ تلاشی فروگذار نکردند و جناب آقای دکتر کریم آذربایجانی که به عنوان استاد مشاور در تنظیم و تدوین این مجموعه نقش عمده‌ای را داشته‌اند، سپاسگذاری نمایم. از جناب آقای دکتر مجید صامتی و جناب آقای دکتر فرزاد کریمی که زحمت مطالعه و داوری پایان نامه را تقبل نموده‌اند تشکر و قدردانی می‌نمایم.

از دوست بسیار صمیمی و عزیزم بایان ولی و همین‌طور سرکار خانم دکتر ترکی، که به هر طریق مرا در این راه یاری رسانیدند کمال تشکر را دارم.

تقدیم به :

پدر و مادرم

که نان حلال شان، حلال همه مشکلات من و وجودشان مایه
دلگرمی من در مسیر زندگی بوده است.

تقدیم به:

همسر م

که در بهترین روزهای یکی شدن مان، دوری را تحمل کرد تا این رساله به ثمر بنشیند.

و تقدیم به

خواهر و برادرانم

که وجودشان موهبتی از سوی خداوند می باشد.

چکیده

کشورها به دلایل متعددی تجارت را محدود می‌کنند که مهم‌ترین دلیل آن حمایت از تولیدات داخلی است که در کشورهای در حال توسعه برجسته‌تر است. ابزارهایی که برای حمایت از تولیدات داخلی در کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه به کار می‌روند بسیار متنوع است. در حالت کلی می‌توان گفت موانع یا تعرفه‌های اندک یا غیرتعرفه‌ای. از آنجا که موانع غیرتعرفه‌ای غیرشفاف بوده و اثر محدودکنندگی زیادی دارد، سازمان تجارت جهانی استفاده از این موانع را محدود کرده است. ایران در فرآیند پیوستن به این سازمان است، پس بررسی اثرات این موانع بر تقاضای واردات کشور امری مهم به نظر می‌رسد که در این پایان‌نامه به آن پرداخته شده است.

هدف پژوهش حاضر، بررسی اثرات موانع غیرتعرفه‌ای بر تقاضای واردات ایران در دوره ۱۳۸۶-۱۳۶۵ است. الگوی خودتوضیحی با وقفه‌های گسترده ($ARDL$) برای برآورد تابع تقاضای واردات کل ایران در طی این دوره استفاده شده است و برای برآورد تابع تقاضای واردات به تفکیک کالاهای واسطه‌ای، مصرفی و سرمایه‌ای از روش رگرسیون‌های به ظاهر نامرتب (SUR) استفاده شده است. دو متغیر واردات غیرگمرکی و ظرفیت وارداتی، شاخص‌های موانع غیرتعرفه‌ای هستند که در دو حالت جداگانه وارد الگوی تقاضای واردات شده‌اند.

نتایج برآوردی بیانگر تأثیر منفی موانع غیرتعرفه‌ای بر تقاضای واردات است. تغییر موانع غیرتعرفه‌ای در کوتاه‌مدت نسبت به بلندمدت اثر کمتری بر تقاضای کل واردات کشور دارد. در تابع تقاضای واردات گروه کالاهای واسطه‌ای، مصرفی و سرمایه‌ای، تغییر موانع غیرتعرفه‌ای بیشترین تأثیر را در گروه کالاهای واسطه‌ای دارد.

واژه‌های کلیدی: موانع غیرتعرفه‌ای، جذب داخلی، الگوی خودتوضیحی با وقفه‌های گسترده، ترکیب واردات (سرمایه‌ای، مصرفی و واسطه‌ای)

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول: کلیات تحقیق

- ۱-۱- مقدمه ۱
- ۲-۱- شرح و بیان مسئله پژوهشی ۲
- ۳-۱- اهمیت و ارزش تحقیق ۴
- ۴-۱- کاربرد تحقیق ۶
- ۵-۱- اهداف تحقیق ۶
- ۶-۱- فرضیه‌های تحقیق ۷
- ۷-۱- روش تحقیق ۷
- ۷-۱-۱- نوع مطالعه و روش بررسی فرضیه‌ها ۷
- ۷-۱-۲- جامعه آماری ۸
- ۷-۱-۳- ابزار گردآوری داده‌ها ۸
- ۷-۱-۴- ابزار تجزیه و تحلیل ۸
- ۸-۱- واژه‌های کلیدی ۸

فصل دوم: مروری بر ادبیات موضوع و پیشینه تحقیق

- ۱-۲- مقدمه ۱۰
- ۲-۲- اهمیت بخش تجارت خارجی ۱۱
- ۳-۲- اهمیت واردات در اقتصاد ۱۲
- ۴-۲- ترکیب واردات ۱۲
- ۵-۲- ساختار تابع تقاضای واردات ۱۴
- ۵-۲-۱- نقش درآمد و قیمت ۱۴
- ۵-۲-۲- کشش‌های واردات ۱۵
- ۵-۲-۳- معرفی متغیرهای توضیحی دیگر در تصریح تابع تقاضای واردات ۱۵
- ۶-۲- روش‌های به دست آوردن تابع تقاضای واردات ۱۷

۱۷	۱-۶-۲- حداکثرسازی سود
۱۷	۲-۶-۲- حداقل کردن هزینه
۱۸	۳-۶-۲- حداکثرسازی مطلوبیت
۱۹	۷-۲- آزادسازی تجاری و واردات
۲۱	۸-۲- مباحث مربوط به موانع تجاری
۲۱	۱-۸-۲- موانع غیرتعرفه‌ای
۲۲	۲-۸-۲- طبقه‌بندی موانع غیرتعرفه‌ای از نظر <i>WTO</i>
۲۵	۳-۸-۲- موانع غیرتعرفه‌ای در برنامه‌های توسعه کشور
۲۷	۹-۲- مروری بر مطالعات انجام شده
۲۷	۱-۹-۲- مطالعات انجام شده خارجی
۳۹	۲-۹-۲- مطالعات انجام شده داخلی
۴۴	۱۰-۲- خلاصه فصل

فصل سوم: روش تحقیق

۴۵	۱-۳- مقدمه
۴۵	۲-۳- نگاهی به واقعیات اقتصاد ایران
۴۵	۱-۲-۳- سیاست‌های وارداتی بعد از انقلاب اسلامی
۴۷	۲-۲-۳- بررسی روند واردات
۴۹	۳-۳- شکل توابع تقاضای واردات
۵۱	۱-۳-۳- انتخاب الگوی تحقیق
۵۵	۴-۳- منابع آماری و توصیف متغیرهای الگو
۵۵	۱-۴-۳- منابع آماری متغیرها
۵۶	۲-۴-۳- توصیف متغیرهای الگو
۵۸	۵-۳- محدودیت‌های تحقیق
۵۸	۶-۳- روش برآورد الگوی تقاضای واردات
۵۹	۱-۶-۳- روش خود توضیحی با وقفه‌های توزیعی
۶۰	۲-۶-۳- الگوی تصحیح خطا
۶۲	۳-۶-۳- روش برآوردی رگرسیون‌های به ظاهر نامرتب

۷-۳- خلاصه فصل ۶۳

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل الگو

۱-۴- مقدمه	۶۴
۲-۴- بررسی مانایی سری‌های زمانی مورد استفاده در مطالعه	۶۵
۳-۴- آزمون هم‌جمعی الگوی پویا	۶۷
۴-۴- برآورد الگوی پویای تقاضای واردات	۶۸
۱-۴-۴- حالت اول: اثر واردات غیرگمرکی	۶۹
۲-۴-۴- حالت دوم: اثر ظرفیت‌های وارداتی	۷۱
۵-۴- برآورد الگوی تصحیح خطا	۷۳
۱-۵-۴- حالت اول: اثر واردات غیرگمرکی	۷۳
۲-۵-۴- حالت دوم: اثر ظرفیت وارداتی	۷۵
۶-۴- برآورد تقاضای واردات به تفکیک کالاها	۷۷
۱-۶-۴- حالت اول: اثر واردات غیرگمرکی	۷۷
۲-۶-۴- حالت دوم: اثر ظرفیت وارداتی	۸۰
۷-۴- خلاصه و جمع‌بندی	۸۴

فصل پنجم: نتیجه‌گیری و پیشنهادها

۱-۵- مقدمه	۸۵
۲-۵- آزمون فرضیه‌های تحقیق	۸۶
۱-۲-۵- آزمون فرضیه اول	۸۶
۲-۲-۵- آزمون فرضیه دوم	۸۶
۳-۲-۵- آزمون فرضیه سوم	۸۷
۴-۲-۵- آزمون فرضیه چهارم	۸۷
۵-۲-۵- آزمون فرضیه پنجم	۸۸
۶-۲-۵- آزمون فرضیه ششم	۸۸
۳-۵- تحلیل نتایج	۸۸
۴-۵- پیشنهادها و توصیه‌های سیاسی	۸۹

عنوان

صفحه

۸۹.....	۱-۴-۵- پیشنهادهای خاص
۹۰.....	۲-۴-۵- پیشنهادهای عام
۹۰.....	۳-۴-۵- پیشنهادها برای پژوهش‌های آتی
۹۱.....	پیوست
۱۲۱.....	منابع و مأخذ

فهرست شکل‌ها

صفحه

عنوان

شکل (۱-۳): روند واردات کل، کالاهای مصرفی، واسطه‌ای و سرمایه‌ای در دوره ۸۶-۱۳۶۵
(میلیون دلار) ۴۹

فهرست جداول

صفحه

عنوان

- جدول (۱-۴): آزمون دیکی - فولر تعمیم یافته برای مانایی متغیرهای الگو..... ۶۵
- جدول (۲-۴): آزمون فیلیپس - پرون برای مانایی متغیرهای الگو..... ۶۶
- جدول (۳-۴): نتایج آزمون هم‌جمعی ۶۸
- جدول (۴-۴): برآورد الگوی خود توضیح با وقفه‌های گسترده (*ARDL*) در حالت اول ۷۰
- جدول (۵-۴): ضرایب مربوط به الگوی بلندمدت تقاضای واردات در حالت اول ۷۰
- جدول (۶-۴): برآورد الگوی خود توضیح با وقفه‌های گسترده (*ARDL*) در حالت دوم ۷۱
- جدول (۷-۴): ضرایب مربوط به الگوی بلندمدت تقاضای واردات در حالت دوم ۷۲
- جدول (۸-۴): ضرایب مربوط به الگوی تصحیح خطای معادله تقاضای واردات در حالت اول ۷۴
- جدول (۹-۴): ضرایب مربوط به الگوی تصحیح خطای معادله تقاضای واردات در حالت دوم ۷۶
- جدول (۱۰-۴): ضرایب مربوط به برآورد تابع تقاضای واردات کالاهای مصرفی در حالت اول ۷۸
- جدول (۱۱-۴): ضرایب مربوط به برآورد تابع تقاضای واردات کالاهای واسطه‌ای در حالت اول ۷۹
- جدول (۱۲-۴): ضرایب مربوط به برآورد تابع تقاضای واردات کالاهای سرمایه‌ای در حالت اول ۸۰
- جدول (۱۳-۴): ضرایب مربوط به برآورد تابع تقاضای واردات کالاهای مصرفی در حالت دوم ۸۱
- جدول (۱۴-۴): ضرایب مربوط به برآورد تابع تقاضای واردات کالاهای واسطه‌ای در حالت دوم ۸۲
- جدول (۱۵-۴): ضرایب مربوط به برآورد تابع تقاضای واردات کالاهای سرمایه‌ای در حالت دوم ۸۳

فصل اول:

کلیات تحقیق

۱-۱- مقدمه

در فرایند شکل‌گیری تقاضای واردات ابتدا مبادلات جهانی و تجارت خارجی مورد توجه قرار می‌گیرد. قرن‌ها پیش واردات از دیگر ملل به کالاهای خاصی منحصر می‌شد که به ندرت در آن سرزمین‌ها قابل حصول بودند. ولی به مرور زمان مشاهده می‌شود کشوری که به دلیل وسعت، جمعیت و غنی بودن از مواهب و منابع طبیعی تقریباً قادر به تولید هر نوع کالای مورد نیاز خود است، در بازرگانی بین‌الملل شرکت نموده، بخشی از تولید خود را به واردات کالاها از سایر کشورها، اختصاص می‌دهد. در نتیجه توانایی یک کشور به تولید کالاهای مورد نیازش، الزاماً دلیل بی‌نیازی آن از سایر کشورهای جهان نیست. بنابراین، دلایل مهم‌تری باید در انجام تجارت خارجی وجود داشته باشد.

اقتصاددانان اهمیت تجارت بین‌الملل را در عوامل مختلف می‌دانستند. آدام اسمیت اهمیت تجارت بین‌الملل را در تفاوت مطلق هزینه برای تولید کالاهای مشابه، ریکاردو در تفاوت نسبی هزینه‌ها برای تولید کالاهای مشابه و هکشر - اوهلین در فراوانی و شدت کاربرد عوامل تولید می‌دانستند.

بر خلاف اهمیت و منافع که تجارت بر کشورها دارد ولی کشورها به روش‌های مختلفی اقدام به کنترل تجارت می‌کنند.

این تحقیق سعی بر آن دارد که به بررسی اثر موانع غیرتعرفه‌ای بر تقاضای واردات ایران بپردازد. به این منظور پس از بررسی کلیات تحقیق در فصل اول، ادبیات موضوع و پیشینه تحقیق در فصل دوم بیان خواهد شد که شامل مباحث نظری تقاضای واردات و موانع غیرتعرفه‌ای است. همچنین در این فصل مطالعات پیشین داخلی و خارجی

مطرح می‌گردد. در فصل سوم، الگوی تحقیق معرفی خواهد شد. در فصل چهارم، تخمین و تحلیل الگو مورد بررسی قرار گرفته و فصل پنجم به بیان نتایج می‌پردازد.

۱-۲- شرح و بیان مسئله پژوهشی

حجم واردات یک کشور از عواملی است که میزان مبادله و رابطه تجاری با خارج و همچنین مقدار نیاز و وابستگی را مشخص می‌نماید. البته با افزایش رشد و توسعه در کشورهای مختلف جهان، روابط تجاری بین‌المللی نیز افزایش یافته و به تبع آن واردات کشورها نیز رشد کرده است. به طوری که واردات کالاهای سرمایه‌ای و واسطه‌ای و همچنین ورود سرمایه از ضروریات دستیابی به توسعه است (یوسفی، ۱۳۷۹). کشورهای در حال توسعه در آغاز توسعه، لزوماً اقدام به ورود برخی کالاها و خدمات و دانش فنی و تکنولوژی می‌نمایند که این کار به توسعه آنها کمک می‌کند و به همین جهت دیده می‌شود که در آغاز توسعه هر کشور، حجم واردات آن کشور بالا می‌رود. نتیجه این افزایش واردات، ورود سرمایه‌های خارجی در اثر افزایش انگیزه‌های متعدد است که خود عاملی جهت سرمایه‌گذاری‌های بیشتر و مقدمه توسعه اقتصادی است. این گونه کشورها جزء گروهی هستند که واردات خود را در خدمت توسعه اقتصادی و زیربنایی جامعه خود قرار داده‌اند (کریمی هنسیجه، ۱۳۷۵).

کاهش حجم واردات، به خصوص واردات کالاهای مصرفی و افزایش فعالیت‌های تولیدی و صادراتی از راه-حل‌های پیشنهادی جهت رفع مشکل این گونه کشورهاست زیرا آزادسازی تجاری مشکلات متعددی را برای اقتصادهای این گونه به همراه خواهد دارد. فروض اصلی سیاست آزادسازی واردات در کشورهای در حال توسعه فاقد اعتبار است زیرا در شرایطی که امکانات تولید و رقابت در داخل کشور فراهم نباشد آزادسازی واردات منجر به نابودی صنایع و تولیدات داخلی می‌شود و در شرایط نبود یا کمبود صادرات وضع تراز پرداخت‌ها نیز به جای بهتر شدن، بدتر خواهد شد (بختیاری، ۱۳۷۲).

کاهش غیراصولی واردات نیز نگران‌کننده است زیرا در این گونه کشورها سه بخش واردات کالاهای ضروری مصرفی و کالاهای سرمایه‌ای، واسطه‌ای و مواد خام جهت تولیدات داخلی سهم عمده‌ای دارند. اگر قرار باشد از واردات بی‌رویه جلوگیری شود، باید این سیاست هم‌زمان با ارتقاء کیفیت تولید داخل باشد، زیرا در غیر این صورت فشار تقاضای ارضا نشده، واردات غیرقانونی و خارج از بازار را توسعه خواهد داد. در حالی که با توسعه تولیدات داخلی و رفع نیاز مصرف داخلی، طبعاً فشار تقاضای واردات تخفیف خواهد یافت. بنابراین محدودیت

واردات را در بلندمدت نباید یک امتیاز دانست بلکه باید آن را یک برنامه کوتاه‌مدت برای غلبه بر مشکل مهم‌تری که آن عدم بازیگری فعال و مؤثر در اقتصاد بین‌الملل است، تلقی کرد.

برای کشورهای در حال توسعه و از جمله ایران باز کردن درهای اقتصاد به روی کالاها بدون برنامه ریزی از طریق برداشتن محدودیت‌ها راه‌حل منطقی نیست، زیرا بسیاری از صنایع کشور قدرت رقابت با رقبای خارجی را ندارند. از طرف دیگر محدود کردن واردات از طریق محدودیت‌های تعرفه‌ای و غیرتعرفه‌ای نیز راه‌حل مناسبی نیست، زیرا وقتی از تعرفه برای کنترل واردات استفاده می‌شود، کشور به جای تخصص پیدا کردن در تولید کالایی که در آن مزیت نسبی دارد، مجبور می‌شود که مقدار کمتری از همه کالاهای مورد نیاز داخلی تولید کند، در این حالت کشور نمی‌تواند از صرفه‌های اقتصادی استفاده کند که باعث می‌شود قیمت کالاهای داخلی و وارداتی افزایش یابد. پس تعرفه‌ها بر تخصیص منابع و توزیع درآمد اثر می‌گذارد (یاربروف و یاربروف، ۲۰۰۷).

موانع غیرتعرفه‌ای هم می‌تواند مانند تعرفه بر تقاضای واردات و قیمت‌های وارداتی اثر داشته باشد، در این خصوص اشترن و دیگران^۲ (۲۰۰۰) خاطر نشان می‌نمایند که موانع غیرتعرفه‌ای دارای مشخصه‌های زیر هستند:

۱- مقدار واردات را کاهش و قیمت وارداتی را افزایش می‌دهد ۲- بسته به نوع کالا و خدمات، کشش تقاضا برای واردات را تغییر می‌دهد ۳- اثر موانع غیرتعرفه‌ای می‌تواند در فرایند زمان با تغییر شرایط بازار تغییر یابد ۴- موانع غیرتعرفه‌ای باعث ایجاد هزینه‌های رفاهی و تخصیص نادرست منابع از قبیل ایجاد رانت و افزایش هزینه‌های اداری می‌گردد.

به رغم مذاکرات چندجانبه کشورها در خصوص کاهش تعرفه‌ها، وجود موانع غیرتعرفه‌ای همچنان یکی از معضلات اساسی در زمینه رشد تجارت جهانی به شمار می‌رود. با این حال تعرفه‌ها در چارچوب تئوری تجارت، به عنوان یک ابزار قیمتی برای حمایت تلقی گردیده و امکان کاهش آن توسط مذاکره بین کشورها آسان و سهل است. اما در مقابل تحت شرایط وجود موانع غیرتعرفه‌ای، امکان کنترل و مشاهده آن به سهولت امکان پذیر نیست، زیرا با ایجاد اختلال در رفتار تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان باعث ایجاد اختلال در الگوی تجارت می‌گردند که این امر باعث می‌شود ترکیب کالاهای وارداتی اعم از مصرفی، سرمایه‌ای و واسطه‌ای تحت تأثیر قرار گیرد (خیابانی، مزیک و خبازی، ۱۳۸۶). از طرف دیگر منتقدان موانع غیرتعرفه‌ای معتقدند که این موانع منجر به فساد (رشوه گرفتن برای تخصیص سهمیه‌بندی)، قاچاق (دور زدن سهمیه‌بندی) و قیمت‌های بالاتر مصرف‌کنندگان می‌شود.

^۱ Yarbrough and Yarbrough

^۲ Stern and others

بدین ترتیب، هزینه‌های کنترل تجارت ممکن است در بلندمدت افزایش یابد و خسارت‌های ایجاد شده بیشتر از منافع آن باشد.

ایران نیز هم‌چون کشورهای دیگر به منظور تطابق ساختار تجاری خودش با موازین بین‌المللی و حرکت به سمت آزادسازی تجاری در سال‌های اخیر قدم‌هایی برداشته است. حذف موانع غیرتعرفه‌ای و معادل‌سازی آن‌ها با تعرفه در ماده ۱۱۵ قانون برنامه سوم و ماده ۳۳ قانون برنامه چهارم به وضوح تصریح شده است. در این خصوص در سال ۱۳۸۲ برای اولین بار سعی شده است جریان تجاری به حمایت‌های تعرفه‌ای متکی شود و موانع غیرتعرفه‌ای حذف و معادل تعرفه‌ای جایگزین آن گردد (فریادرس و مقدسی، ۱۳۸۴).

با توجه به اهمیت ارزیابی اثرات موانع غیرتعرفه‌ای بر تقاضای واردات در حرکت به سوی آزادسازی، این سؤال مطرح می‌شود که میزان تقاضای واردات چه میزان تحت تأثیر موانع غیرتعرفه‌ای واقع می‌شود؟ و این که آیا در فرآیند آزادسازی و حذف موانع برای کشور، واردات کالاهای مصرفی، واسطه‌ای و سرمایه‌ای ایران تحت تأثیر قرار می‌گیرد؟ از این رو، پژوهش حاضر بر آن است تا تأثیر موانع غیرتعرفه‌ای را بر تقاضای واردات کشور بررسی نماید.

۱-۳- اهمیت و ارزش تحقیق:

در ساختار فعلی اقتصاد جهانی، واردات نقش مهمی در تعیین استراتژی توسعه اقتصادی ایفا می‌نماید. این مقوله از یک طرف به عنوان یکی از عوامل مؤثر بر رشد و سطح تولید ناخالص داخلی و از طرف دیگر، به عنوان یکی از اقلام مهم ترازپرداخت‌های هر کشور محسوب می‌شود. از این رو هر تغییر و تحولی که در واردات یک کشور رخ دهد در فرآیند تولید، رشد و توسعه آن تأثیر به‌سزایی خواهد داشت. لذا اتخاذ سیاست‌های مناسب برای واردات حائز اهمیت است. اما انتخاب استراتژی صحیح برای واردات منوط به در نظر گرفتن عوامل مؤثر بر آن است. به همین جهت یکی از مسائل عمده قابل طرح در زمینه واردات کالاها و خدمات، تحلیل عوامل مؤثر بر واردات به-ویژه آزادسازی تجاری است. ولی پیش‌بینی واکنش وارداتی به دنبال آزادسازی تجاری کار آسانی نبوده، به خصوص زمانی که موانع غیرتعرفه‌ای وسیعی بر واردات وضع شده باشد.

با تأسیس گات (GATT)^۱ در سال ۱۹۴۷، دستیابی به کاهش تعرفه‌ها و موانع غیرتعرفه‌ای فراروی تجارت و تضمین دسترسی آزادتر کشورها به بازارهای بین‌المللی فراهم گردید. به کارگیری این سیاست‌ها، کشورهای در حال توسعه را موظف به منع حمایت‌گرایی و راهبردهای محدودیت تجاری و باز نمودن بخش‌های تجارت خارجی نموده است. در ارتباط با تعرفه‌ها، تحولات مهمی در نحوه به کارگیری آن‌ها به عمل آمده است به طوری که کاهش تعرفه‌ها دستاورد دورهای موفقیت‌آمیز مذاکرات تجاری در دو دهه اخیر بوده است. اما در رابطه با موانع غیرتعرفه‌ای که ابزار قابل ملاحظه کنترل تجارت هستند و همواره بخش عمده‌ای از مذاکرات و اصلاحات تجاری را به خود اختصاص داده‌اند، پیشرفت چندانی حاصل نشده است (محسنی، ۱۳۸۵).

در زمینه اهمیت شناخت آثار موانع غیرتعرفه‌ای لازم است به دو نکته ذیل توجه شود:

۱. تعریف و به کارگیری موانع غیرتعرفه‌ای صرفاً به خاطر دلایل اقتصادی نیست. دلایل عقیدتی و سیاسی از جمله دلایل دیگری هستند.

۲. بر مبنای تجربیات تاکنون مشاهده شده، یکی از مسائل مهم در مذاکرات الحاق کشورهای در حال توسعه علی‌الخصوص کشورهای اسلامی، مسئله موانع غیرتعرفه‌ای است.

کشورهای اسلامی در خصوص ورود برخی از کالاها که مصرف داخلی آن‌ها مانع شرعی دارند، خواستار موانع غیرتعرفه‌ای هستند. در حالی که سازمان تجارت جهانی به دنبال برداشته شدن این نوع محدودیت‌ها است. به عبارت دیگر در فرآیند الحاق به سازمان تجارت جهانی، رفع موانع غیرتعرفه‌ای بیشتر از سایر محدودیت‌ها در کانون توجه قرار دارند. با این وجود، این کشورها می‌توانند از طریق چانه زنی بعضی از سیاست‌های محدود کننده را ادامه دهند، زیرا مجموعه‌ای از موانع و محدودیت‌های واردات از طریق فرآیند توافق پیش بینی شده است.

در ادبیات مربوط به کشورهای در حال توسعه، توجه خاصی به الگوسازی اثر محدودیت‌های تعرفه‌ای-قیمتی- بر تقاضای واردات شده است. در کشورهای در حال توسعه حجم قابل ملاحظه‌ای از واردات را کالاهای سرمایه‌ای و تجهیزات تشکیل می‌دهند، که ممکن است جانشین داخلی برای آن‌ها وجود نداشته باشد، لذا با توجه به محدودیت ذخایر ارزی و وجود تقاضای ارز، هرگاه درآمدهای حاصل از صادرات کاهش یابد، مقامات کشور موانع غیرتعرفه‌ای واردات را تشدید می‌کنند. به دلیل وجود همین محدودیت‌های ارزی، سازوکار بازار عمل نمی‌کند. با حداقل‌سازی هزینه‌ای که سیاست‌گذاران برای حداقل ساختن تفاوت واردات مطلوب تعادلی از واردات جاری و هموارسازی واردات متحمل می‌گردند، تقاضای واردات را برای این کشورها فقط بصورت تابعی از

^۱ General Agreement on Tariffs and Trade

متغیرهای مالی (دریافت‌های ارزی و ذخایر بین‌المللی) معرفی کرده و از دو متغیر مهم قیمت‌های نسبی واردات و درآمد واقعی داخلی صرف‌نظر می‌کند (همفیل^۱، ۱۹۷۴).

اگرچه در سال‌های گذشته تحقیقاتی در خصوص تقاضای واردات و عوامل مؤثر بر آن انجام گرفته و یافته‌های مختلفی ارائه شده اما مطالعاتی که بطور خاص در داخل کشور به منظور بررسی تأثیر موانع غیرتعرفه‌ای بر تقاضای واردات با حضور عوامل دیگر از جمله قیمت‌های نسبی وارداتی، درآمد واقعی داخلی انجام گرفته باشد، محدود بوده‌اند. لذا این مطالعه تلاش دارد تا به بررسی تأثیر موانع غیرتعرفه‌ای، قیمت‌های نسبی وارداتی، درآمد واقعی داخلی، نحوه تأثیرگذاری آن‌ها بر تقاضای واردات ایران بپردازد تا ضمن ارائه یک چارچوب تحلیلی، پس از استخراج نتایج برآوردی به ارائه راهکارهای مناسب در جهت نیل به هدف آزادسازی تجاری در کشور بپردازد.

۱-۴- کاربرد تحقیق:

آگاهی از متغیرهای اصلی مؤثر بر عملکرد واردات و پیش‌بینی جریان‌های واردات می‌تواند به سیاست‌گذاران جهت طراحی و ارزیابی پایدار اصلاحات ساختاری، کمک نمایند. سیاست‌گذاران این امور را در موفقیت و الزامات برنامه‌های تعدیل ساختاری به منظور تعیین سرعت مناسب فرایند آزادسازی تجاری و اجتناب از امکانات غیرمنتظره خطرات محدودیت‌های ارزی خارجی به کار می‌گیرند.

نتایج این تحقیق برای دستگاه‌های: ۱. وزارت بازرگانی ۲. اتاق بازرگانی ۳. مرکز پژوهش‌های بازرگانی ۴. سازمان توسعه و تجارت و سایر دستگاه‌های ذیربط در بخش‌های دولتی و خصوصی می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد. زیرا در جریان آزادسازی تجاری می‌تواند راهنمای مناسبی برای تصمیمات اقتصادی این سازمان‌ها باشد.

۱-۵- اهداف تحقیق:

در این تحقیق به تأثیر موانع غیرتعرفه‌ای بر تابع تقاضای واردات ایران در طی سال‌های ۱۳۸۶-۱۳۶۵ پرداخته می‌شود. بنابراین، به منظور کمک به سیاست‌گذاران اقتصادی در اتخاذ سیاست‌های آزادسازی تجاری آینده‌نگر مناسب و هماهنگ با اهداف توسعه اقتصادی کشور، در این پایان‌نامه اهداف زیر دنبال می‌شود:

^۱ Hemphill